

TAURAGĖS VALDA LIETUVOJE PRŪSIJOS RANKOSE (1691–1793): SAVITO STATUSO VAIZDAVIMAS XVIII AMŽIAUS ŽEMĖLAPIUOSE

Laima Bucevičiūtė

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8775-3990>

ABSTRACT

Although Janusz Radziwiłł (1612–1655), the Voivode of Vilnius and Grand Hetman of Lithuania, managed to acquire the Tauragė estate on the Lithuanian border with Prussia in the early 1650s, it was just before his death. His granddaughter Ludwika Karolina (1667–1695), who inherited the titles from his daughter Anna Maria (she passed away at an early age), was raised in Berlin and married the son of the Elector Friedrich Wilhelm (1620–1688) there in 1681. The Elector of Brandenburg decided to use this connection to renew his claim to the Tauragė estate (his father Georg Wilhelm had sold it in 1639). In 1688, Ludwika Karolina signed a document in Potsdam renouncing her inheritance rights to the Tauragė estate in favour of the Elector, and this was confirmed in 1691 by a court in Lithuania. Manfred Hellmann, who published a study on Prussian control of Tauragė in 1940, revealed the ambiguity that arose as a result: although Tauragė continued to belong to the Polish-Lithuanian Commonwealth, it was in fact controlled by Prussia, whose monarch became the owner of private land in the Commonwealth and had to pay the usual taxes and duties there. The article examines whether or not this political ambiguity was reflected in the depiction of the Tauragė estate on 18th-century maps. The research shows that this depiction was equally ambiguous: while some maps showed Tauragė as a part of Prussia, others did not emphasise the connection at all, continuing to show that the estate belonged to the Grand Duchy of Lithuania.

KEY WORDS: Prussia, Lithuania, private estates in Lithuania, borderland, old maps, cartographic representation.

ANOTACIJA

Nors Jonušas Radvila (1612–1655), Vilniaus vaivada ir Lietuvos didysis etmonas, XVII a. 6-ojo dešimtmečio pradžioje dar spėjo įsigyti Tauragės valdą Lietuvos pasienyje su Prūsija, tai įvyko prieš pat jo mirtį. Jo anūkė Liudvika Karolina (1667–1695), anksti mirusios dukters Onos Marijos paveldėtoja, buvo išauklėta Berlyne ir ten 1681 m. ištekėjo už kurfiursto Friedricho Wilhelmo (1620–1688) sūnaus. Šį giminystės ryšį Brandenburgo kurfiurstas nutarė išnaudoti pretenzijoms į Tauragės valdą atnaujinti (jo tėvas Georgas Vilhelmas 1639 m. šią valdą pardavė). 1688 m. Liudvika Karolina Potsdame surašytu įsipareigojimu atsisakė Tauragės valdos paveldėjimo kurfiursto naudai, o 1691 m. tai buvo patvirtinta teisminiu būdu Lietuvoje. Jau Manfredas Hellmannas, 1940 m. paskelbęs studiją apie Prūsijos valdymą Tauragėje, atskleidė dėl to susidariusią dviprasmybę – Tauragė, nors toliau priklausė Abiejų Tautų Respublikai, faktiškai buvo valdoma Prūsijos, kurios monarchas tapo privačios žemės Respublikoje valdytoju ir turėjo mokėti ten įprastus mokesčius bei rinkliavas. Šiame straipsnyje aiškinamasi, kaip ši politinė dviprasmybė atsiskleidė (arba ne) Tauragės valdą vaizduojant XVIII a. žemėlapiuose. Tyrimas rodo, kad šis vaizdavimas taip pat buvo nevienareikšmis: nors dalis žemėlapių rodė Tauragę, kaip Prūsijos dalį, kiti šio ryšio visiškai neakcentavo, toliau vaizduodami, kad valda priklauso Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Prūsija, Lietuva, privačios valdos Lietuvoje, pasienis, senieji žemėlapiai, kartografinis vaizdavimas.

Dr Laima Bucevičiūtė, associate professor at Vytautas Magnus University, Faculty of Humanities, Department of History, V. Putvinskio g. 23–407, LT-44243 Kaunas, Lithuania. E-mail: laima.buceviciute@vdu.lt.

Įvadas

1422 m. Melno amžinosios taikos pagrindu buvo nustatytos ir pažymėtos Vokiečių ordino ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) sienos. Ordinas išsiderėjo, kad žemupyje abu Nemuno krantai priklausytų jam, taip pat Ordinui liktų pakrantė dviejų mylių atstumu nuo Nemuno upės ir Kuršių marių kartu su Klaipėdos pilimi. Teritorija tarp Palangos ir Šventosios, kurios ypač siekė Vokiečių ordinas, atiteko Lietuvai (ji gavo priėjimą prie Baltijos jūros).

Ši siena laikoma viena stabiliausių Viduramžių sienų Europoje, nes ji iš esmės nepatyrė reikšmingų teritorinių pokyčių iki XIX–XX a. Nemėginant nuginčyti šio teiginio, vis dėlto norisi pabrėžti, kad sienos nustatymo faktas 1422 m. pats savaime nereiškė, jog siena realybėje liks nepajudinama. Priešingai, būta ne vieno sienos stumdymo atvejo, kuris buvo nulemtas labai žmogiškų veiksnių: pasienyje besikūrę gyventojai siekė naudos sau, stengdavosi pretenduoti į kuo didesnę žemės plotą, o tai reiškė sienos linijos kontūro pokyčius ir valdžios reakcijas į tai. Pavyzdžiui, LDK gyventojai ties Katyčiais jau apie 1492 m. buvo ženkliai įsiskverbę į Prūsijos žemes, o apie 1542 m. šio konflikto eskalacija pasiekė grasinimo karu lygį¹.

XVI a. stebime vakarinės LDK sienos revizavimo ir koregavimo praktikas. Tai buvo įprasta politinio gyvenimo dalis, susijusi su vidinės kolonizacijos procesais, neišsžadant pamatinio principo, kad ši siena privalo būti išsaugota „amžiams“. Antai 1529 m. birželio 21 d. buvo atnaujinta amžinoji taika tarp Prūsijos ir LDK. Dokumente įterptas sienos aprašas liudija, kad siena driekėsi tokia pat linija, kaip buvo nurodyta 1422 m. Melno taikos tekstuose. Be kita ko, sutarta, kad ją reikės atnaujinti kas penkerius metus². 1545 m. dar kartą patvirtinta „amžinoji taika“ ir dar kartą atnaujinta LDK bei Prūsijos siena³.

Nepaisant to, kad rašytinių šaltinių duomenys iš tiesų byloja apie nežymią sienos kaitą, senojoje kartografijoje tai niekaip neatsispindi. Prūsijai skirtuose žemėlapiuose, kuriems būdingas gana stambus mastelis, visų pirma Casparo Hennebergerio darbuose⁴ ir jo žemėlapių vėlesnio laikotarpio perdirbiniuose, regime preciziškai išbrėžtą sienos liniją, aiškiai atidalijančią dvi teritorijas. Lietuvai arba Lenkijai ir Lietuvai skirtuose XVI–XVIII a. žemėlapiuose, kuriems būdingas šiek tiek smulkesnis mastelis, vakarinis LDK pakraštys buvo žymimas ne taip detaliai kaip Prūsijos žemėlapiuose,

¹ IVINSKIS, Zenonas. Kovos bruožai dėl Žemaičių ir jų sienų. *Athenaeum*, 1936, t. 6, p. 116.

² ČELKIS, Tomas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Vokiečių ordino sienų samprata ir delimitaciniai procesai XIII–XVI a. *Istorijos šaltinių tyrimai*, 2014, t. 5, p. 25.

³ *Ibid.*, p. 29.

⁴ P vz., JÄGER, Eckhard. *Prussia-Karten, 1542–1810: Geschichte der kartographischen Darstellung Ostpreussens vom 16. bis zum 19. Jahrhundert: Entstehung der Karten, Kosten, Vertrieb: bibliographischer Katalog*. Weissenhorn, 1982.

tačiau irgi gana vienodai, be didesnių interpretacijų⁵. Tik smulkaus mastelio žemėlapiuose, pavyzdžiui, skirtuose Europai ar kuriai nors jos daliai, galima tikėtis pamatyti gerokai supaprastintą sienos vaizdą. Bet tai yra logiški, mastelio nulemti sprendimai.

„Žemiškų“ sienų stumdymo atvejų ši senoji kartografija neatskleidė, nes jie nekūrė precedento iš esmės pakeisti 1422 m. dokumento nuostatas. Tačiau LDK ir Prūsijos pasienyje buvusio Tauragės dvaro ir aplinkinių valdų istorijos epizodas liudija, jog senųjų žemėlapių autoriai beveik šimto metų atkarpoje, nuo XVII a. pabaigos iki XVIII a. pabaigos, turėjo svarių priežasčių koreguoti Abiejų Tautų Respublikos bei Prūsijos sienos linijos kontūrą. Tą lėmė reikšmingos aplinkybės: 1691 m. birželio 23 d. Tauragė juridiškai atiteko Brandenburgo kurfiurstui, kuris tuo metu kartu buvo ir „hercogas Prūsijoje“. Tauragės valda tapo privačia Brandenburgo valdančiosios dinastijos nuosavybe, tačiau iš tiesų toliau priklausė Abiejų Tautų Respublikai.

Šio tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kaip XVIII a. žemėlapių kūrėjai rodė šį Tauragės pavaldumo dvilypumą. Ar faktas, jog Tauragės valda buvo Brandenburgo kurfiursto nuosavybė, buvo pakankamas pagrindas žemėlapiuose koreguoti iki tol vaizduotą sieną ir Tauragės valdą vaizduoti Prūsijos sudėtyje? Jeigu taip, kuriuose žemėlapiuose ši istorinė realybė pradedama fiksuoti anksčiausiai. Kaip tai koreliuoja su „amžinosios taikos“ pagrindu nustatytos sienos istorija? O gal žinojimas, kad Tauragės valda vis tiek oficialiai priklauso Abiejų Tautų Respublikai, vertė ieškoti kitų sprendimų, kaip žemėlapių plokštumoje kuo tiksliau atskleisti Brandenburgo kurfiursto nuosavybę, nepažeidžiant faktinių aplinkybių ir nenusižengiant „amžinosios taikos“ dokumento sąlygoms.

⁵ Bendrą įspūdį apie vakarinio LDK pasienio vaizdavimo tendencijas XVI–XVIII a. žemėlapiuose galima susidaryti pavarčius įvairias senosios kartografijos publikacijas, susipažinus su fizinėmis žemėlapių kolekcijomis ar paieškojus aktualių žemėlapių įvairiose skaitmeninėse bibliotekose. Pvz., *Senieji Lietuvos žemėlapiai: iš Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinių*. [Apl.] 1: *Iš Joachimo Lelevelio ir kitų rinkinių*. Sud. Alma BRAZIŪNIENĖ. Vilnius, 1999; Joachimo Lelevelio atlasų kolekcija [interaktyvus]. Prieitis per internetą: <<https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/j-lelevelio-atlasu-kolekcija>>; *Senieji Lietuvos žemėlapiai: iš Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinių*. [Apl.] 2: *Iš Vaclavo Dargužo kolekcijos*. Sud. Alma BRAZIŪNIENĖ. Vilnius, 1999; *Lietuva žemėlapiuose: paroda: [Vilnius], 1999 09 26 – 1999 12 11*. Sud. Aldona BIELIŪNIENĖ, Birutė KULNYTĖ, Rūta SUBATNIEKIENĖ. Vilnius, 1999 (antroji papildyta laida 2002; trečioji papildyta laida 2011); *Delineatio Lituae*. Sud. Algimantas MUZIKEVIČIUS, Jurgita SEMENAUSKIENĖ. Vilnius, 2009; *Imago Lithuaniae: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapiai ir dokumentai iš Tomaszo Niewodniczańskiego rinkinių: parodos katalogas, 2003 09 17 – 11 28*. Sud. Tomasz NIEWODNICZAŃSKI, Alma BRAZIŪNIENĖ. Vilnius, 2002; KOZICA, Kazimierz; PEZDA, Janusz. *Imago Poloniae: dawna Rzeczpospolita na mapach, dokumentach i starodrukach w zbiorach Tomasz Niewodniczańskiego*. Red. Tomasz NIEWODNICZAŃSKI. Warszawa, 2002; KOZICA, Kazimierz; PEZDA, Janusz. *Dantiscum emporium totius Europae celeberrimum: Gdańsk i Bałtyk na mapach, widokach oraz dokumentach ze zbiorów Tomasz Niewodniczańskiego (Bitburg, Niemcy): katalog wystawy: Ratusz Głównego Miasta Gdańska, październik 2004 – styczeń 2005*. Gdańsk, 2004; Kuniogo, žurnalisto, vertėjo Vinco Mincevičiaus Vilniaus universitete saugoma senųjų žemėlapių kolekcija: V. Mincevičiaus kolekcija [interaktyvus, žiūrėta 2025-03-28]. Prieitis per internetą: <<https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/v-minceviciaus-kolekcija>>; Jono Norkaičio senųjų Lietuvos žemėlapių kolekcija, saugoma Vytauto Didžiojo universitete (Rankraščių kolekcija, F1-1 – F1-26).

Pagrindinis tyrimo šaltinis – reprezentatyvūs XVIII a. žemėlapiai, kurių dalis buvo atrinkta iš įvairių leidinių ir skaitmeninių kolekcijų⁶. XVII a. pabaigos žemėlapiai taip pat patenka į tyrimo akiratį, tačiau faktas, kad Tauragės valdos priklausomumo pokytis įvyko 1691 m. pabaigoje, daro tikimybę rasti šį pokytį, išreikštą tų metų ar kiek vėlesniuose žemėlapuose, nedidelę, įvertinus informacijos rinkimo sąlygas žemėlapių sudarymo praktikoje aptariamuoju laikotarpiu ir įvykio „šviežumo“ aspektą. Taigi pagrindinis interesas buvo peržiūrėti kuo daugiau XVIII a. žemėlapių, skirtų Prūsijos karalystei, Lenkijos ir Lietuvos valstybei ir Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei. Verta paminėti, kad temai aktualių žemėlapių pavyzdžių buvo ieškota ir Lenkijos skaitmeninių bibliotekų federacijos portale⁷, jungiančiame Nacionalinės bibliotekos ir įvairių akademinį bei viešųjų Lenkijos bibliotekų skaitmeninius informacijos išteklius, kurių didelę dalį sudaro būtent senosios kartografijos paveldas. Taip pat peržiūrėti suskaitmeninti Švedijos karo archyve saugomi žemėlapiai bei dokumentų serijos „Užsienio žemėlapiai 1550–1931“ dalis, skirta Lenkijai ir Prūsijai⁸.

Istoriografijoje Prūsijos valdymo šimtmetis Tauragėje išsamiausiai nagrinėtas Manfredo Hellmano (1912–1992) studijoje „Prūsijos valda Tauragė“, kurios pagrindu jis 1941 m. Karaliaučiaus universitete apgynė daktaro disertaciją⁹. Ji paremta buvusio Prūsijos valstybės slaptojo archyvo Berlyne (dabar Prūsijos kultūros paveldo Slaptasis valstybės archyvas) medžiaga. Tauragės krašto muziejaus iniciatyva buvo atliktas šios studijos vertimas į lietuvių kalbą, kuriuo ir naudojamosi šiame tyrime¹⁰. Taip pat naudotasi Muziejaus svetainėje publikuota glausta informacija apie Prūsijos veiksnį Tauragės istorijoje¹¹ ir seniausius Tauragės valdų žemėlapius¹². Paminėtini ir Vytenio Almonaičio¹³, Kazio Misiaus¹⁴, Edmundo Mažrimo, Rasos Butvilaitės straipsniai¹⁵, kuriuose čia nagrinėjamas klausimas nors ir nėra detalizuojamas, bet juose pateikiama

⁶ Skaitytųjų patogumui straipsnyje nuorodos duodamos išimtinai tik į skaitmenines žemėlapių versijas. Dalį tekste cituojamų žemėlapių galima rasti ir neskaitmenizuotose kolekcijose ar tradiciniuose leidiniuose.

⁷ Federacja Bibliotek Cyfrowych [interaktyvus, žiūrėta 2025-03-28]. Prieitis per internetą: <<https://fbc.pionier.net.pl/>>

⁸ Utländska kartor 1550–1931 [interaktyvus, žiūrėta 2025-03-28]. Prieitis per internetą: <<https://sok.rik-sarkivet.se/?postid=Arkis+429055f4-5600-4354-b73f-a1ee3bb5dd80&s=Balder>>

⁹ HELLMAN, Manfred. *Die preussische Herrschaft Tauraggen in Litauen (1690–1793)*. Berlin–Dahlem, 1940.

¹⁰ HELLMAN, Manfred. *Prūsijos valdymas Tauragėje, Lietuvoje (1690–1793)*. Tauragė, 2020.

¹¹ KINIULIS, Darius. Prūsiškoji Tauragės dvaro istorija [interaktyvus], 2024-09-25, [žiūrėta 2025-03-28]. Prieitis per internetą: <<https://tauragesmuziejus.lt/prusiskoji-taurages-dvaro-istorija/>>

¹² KINIULIS, Darius; TAMULYNAS, Linas. Seniausi Tauragės valdų žemėlapiai iš buvusio Karaliaučiaus archyvo [interaktyvus, paskelbta 2023-08-05, žiūrėta 2025-03-28]. Prieitis per internetą: <<https://tauragesmuziejus.lt/seniausi-taurages-valdu-zemelapiai-is-buvusio-karaliauciaus-archyvo/>>

¹³ ALMONAITIS, Vytenis. *Karšuva 1: keliautojo po Tauragės kraštą žinynas*. Kaunas, 2004, p. 32–35, 53–54; ALMONAITIS, Vytenis. Kraštas XIII–XV amžiuje. In *Tauragės kraštas: istorija, kultūra, meno paminklai*. Sud. Dalia KLAJUMIENĖ. Vilnius, 2007, p. 47–70.

¹⁴ MISIUS, Kazys. Iš Tauragės miesto praeities (XVI a. – XX a. pirmoji pusė). In *Tauragės kraštas: istorija, kultūra, meno paminklai*. Sud. Dalia KLAJUMIENĖ. Vilnius, 2007, p. 73–94.

¹⁵ MAŽRIMAS, Edmundas. Valstybinė siena Tauragės krašte 1422–1944 metais. In *Tauragės kraštas: istorija, kultūra, meno paminklai*. Sud. Dalia KLAJUMIENĖ. Vilnius, 2007, p. 97–131; MAŽRIMAS, Edmundas;

tyrimo kontekstui reikšmingų įžvalgų, kurios leidžia geriau suvokti Tauragės krašto istorinę praeitį. Temos kartografiniam aspektui pažinti naudingi Povilo Reklaičio ir Rasos Seibutytės tyrimai¹⁶.

Keletas pastabų apie Tauragės istorinę praeitį iki Prūsijos veiksnio ir po jo

Žemėvaldiniai sandoriai buvo įprasta ir kasdienė LDK vidaus gyvenimo dalis, kurią reguliavo teisės aktai ir praktiniai pavyzdžiai. Nieko nestebino dvarų ir kitų valdų pirkimo, pardavimo, įkeitimo, užstatymo atvejai, kuriuos lėmė įvairios valdovo, didikų bei bajorų gyvenimo ekonominės aplinkybės. Neretai šiuose sandoriuose dalyvaudavo ir pats valdovas: užstatęs ar įkeitęs jam domeno teise priklausančią žemės nuosavybę, gautas lėšas dažnu atveju skirdavo karinėms reikmėms.

Tauragės dvaro ir jo apylinkių šeimininkai taip pat ne kartą keitėsi. Intensyvių kovų su Vokiečių ordinu laikotarpiu vietovė nebuvo palanki sėsliam gyvenimui. Tik XV a. pabaigoje Jūros pakrantėje įsikūrė Pajūrio dvaras (vėliau Tauragės). Iki 1495 m. valdytojai buvo Kontautai, vėliau – Bartoševičiai¹⁷. 1507 m. pirmą kartą paminimas besikuriančio Tauragės miesto vardas, nors tapatinti dvaro ir miesto istorijos ištakų nereikėtų¹⁸. Nuo 1522 m. Pajūrio (Tauragės) dvarą valdė Šemetos¹⁹. 1571 m., mirus savininkui, Beržėnų tijūnui Merkeliui Šemetai, buvo sudarytas valdos inventorių, kuriame paskelbtas ir seniausias vardinis Tauragės gyventojų sąrašas.

Tauragės dvaras buvo padalytas trimis M. Šemetos vaikams: sūnums Vaclovui ir Jonui bei dukrai Kristinai²⁰. 1581 m. sūnus Vaclovas jam priklausančią Tauragės dvaro dalį perleido savo broliui Jonui. Pastarasis dėl skolų šią dvaro dalį 1598 m. buvo priverstas parduoti ir jį nupirkti pasiūlė Brandenburgo-Ansbacho kunigaikštystės markgrafui Jurgiui Frydrichui (Georg Friedrich). Tiesa, markgrafas neskubėjo jo pirkti ir tik 1601 m. galiausiai sutiko sudaryti pirkimo sutartį. J. Šemeta už jam priklausiusius du trečdalius valdos gavo 21 000 florinų. Dvaro pirkimo sandoris buvo įformintas Raseinių žemės teisme, ten užfiksuotas ir J. Šemetos bei jo vaikų nuosavybės teisių į

BUTVILAITĖ, Rasa. Buvusių dvarų sodybos. In *Tauragės kraštas: istorija, kultūra, meno paminklai*. Sud. Dalia KLAJUMIENĖ. Vilnius, 2007, p. 321–373.

¹⁶ REKLAITIS, Povilas. Kleinlitauen in der Kartographie Preussens. Ein Beitrag zur Geschichte des Gebietsnamens Litauen im ehemaligen Königreich Preussen. In *Lithuania Minor. A Collection of Studies on Her History and Ethnography*. Ed. by Martynas BRAKAS. New York, 1976, pp. 67–119; SEIBUTYTĖ, Rasa. Kleinlitauen auf den preußischen Karten des 18. Jahrhunderts. *Annaburger Annalen*, 2007, Bd. 15, S. 89–113.

¹⁷ ALMONAITIS, V. *Karšuva 1...*, p. 53.

¹⁸ MISIUS, K. Op. cit., p. 73–74.

¹⁹ HELLMAN, M. *Prūsijos valdymas Tauragėje...*, p. 11; MISIUS, K. Op. cit., p. 74.

²⁰ MAŽRIMAS, E.; BUTVILAITĖ, R. Op. cit., p. 353.

dvarą atsisakymas²¹. Prabėgus vos porai metų po sandorio sudarymo, 1603 m., mirė naujasis savininkas Jurgis Frydrichas, o 1607 m. – ir pats J. Šemeta. Jurgiui Frydrichui mirus be vyriškos linijos įpėdinių, Tauragės dvaro paveldėtoju tapo jo giminaitis, hercogas Prūsijoje Albrechtas Frydrichas (ši giminystė mezgėsi per tėviškąją liniją; abu turėjo bendrą senelį iš tėvo pusės – Brandenburgo-Ansbacho markgrafą Frydrichą V). Prieš tokį paveldėjimą ieškinį pateikė velionio J. Šemetos vaikai. Užsitęsęs teismų maratonas buvo nepalankus Šemetos palikuonims²².

Likęs vienas trečdalis Tauragės valdos priklausė M. Šemetos dukters Kristinos vyrui, Šiauduvos tijūniui, Vaitiekui Bilevičiui²³. Galiausiai iš jo tą likusią dalį nupirko Brandenburgo kurfiurstas Joachimas Frydrichas (Joachim Friedrich), kuris 1603 m., vedęs nesveiko hercogo Albrechto Frydricho dukrą Eleonorą, tapo hercogo globėju. Po Joachimo Frydricho mirties Tauragės valda atiteko jo vyriausiajam sūnui, Brandenburgo kurfiurstui Jonui Zigmantui (Johann Sigismund), kuris buvo vedęs kitą Albrechto Frydricho dukrą Oną (Anna)²⁴.

116

Taigi jau nuo XVII a. pradžios Tauragėje, kaip ir Prūsijos hercogystėje, pradeda ryškėti labai aiškūs Brandenburgo interesai. Tiesa, apie pirmąjį su šiais interesais susijusį valdymo epizodą išlikę nedaug medžiagos. Kai kurfiurstu tapo Jurgis Vilhelmas (Georg Wilhelm), dvarą valdyti jis 1621 m. paskyrė tuomečiam kamerjunkeriu Pauliui Domarackui (Paul Domoratzki). Vėliau dvaras jam buvo suteiktas iki gyvenimo pabaigos, o galiausiai Jurgis Vilhelmas nusprendė minėtajam P. Domarackui valdą parduoti ir šį ketinimą įtvirtino 1639 m. pirkimo–pardavimo sutartimi²⁵. P. Domarackas Tauragę valdė iki mirties 1649 metais. Nelikus teisėtų palikuonių, pasak M. Hellmanno, Tauragės dvarą paveldėjo jo pusbroliai, kurie nedelsdami jį pardavė Jonui Mikalojui Stankevičiui, o šis – 1655 m. LDK didžiajam etmonui ir Vilniaus vaivada Jonušui Radvilai. Tačiau tokia valdos įsigijimo versija kelia klausimų, mat to laikotarpio Tauragės valdos brėžinio pavadinime nurodoma, kad jis sudarytas Jonušui Radvilai 1653 m. įsigijus žemes tiesiai iš P. Domaracko²⁶.

Šis brėžinys ir 1653 m. inventorius rodo, kad J. Radvilos iniciatyva Tauragės valda buvo inventorizuota ir kartografuota²⁷. Tą darė Radvilų revizorius, geometras ir kartografas

²¹ HELLMAN, M. *Prūsijos valdymas Tauragėje...*, p. 14–15.

²² *Ibid.*, p. 16.

²³ M. Hellmanas Kristinos Šemetaitės sutuoktiniu įvardija Albertą Bielevičių, nominuodamas jį „Lietuvos maršalu“ (*Prūsijos valdymas Tauragėje, Lietuvoje (1690–1793)...*, p. 14). Šis faktas kartojamas bene visoje šiai temai skirtoje istoriografijoje, tačiau yra klaidingas. K. Šemetaitė buvo ištekėjusi už Žemaitijos seniūno Jurgio Bilevičiaus sūnaus Vaitiekaus (nuo 1569 m. Šiauduvos tijūnas, 1589 m. šaltiniuose vadinamas Lietuvos didžiojo kunigaikščio maršalka) – žr. Saviščevas, Eugenijus. *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitai 1409–1566 metais*. Vilnius, 2010, p. 186, 303, 348.

²⁴ HELLMAN, M. *Prūsijos valdymas Tauragėje...*, p. 16.

²⁵ *Ibid.*, p. 17.

²⁶ *Ibid.*, p. 16–18; KINIULIS, D.; TAMULYNAS, L. Op. cit.

²⁷ Jozefo Naronovičiaus-Naronskio 1653 m. sudarytas Tauragės valdos žemėlapis, saugomas Prūsijos kultūros paveldo Slaptajame valstybės archyve Berlyne (sign.: *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz*).

Jozefas Naronovičius-Naronskis. Jo sudarytame inventoriuje minimi įvairios paskirties dvaro pastatai (du mūriniai namai, arklidės, bravoras, svirnai, kalvė, kalėjimas ir kt.), Tauragės bažnyčia, Tauragės ir dvarviečių palivarkai bei daugiau nei 30 kaimų ir kaimečių: Visbutai (*Wizbuty*), Galmenai (*Golminy*), Norkaičiai (*Norkajcie*), Leikiškiai (*Lejkiszki*), Trakšeliškiai (*Trakszele*), Šaukėnai (*Szawkienie*), Paberžiai (*Poberże*), Meldikviršiai (*Meldikwiersze*), Skirgailai (*Kongale*), Kaupiai (*Kowpie*), Gurkliai (*Gurkle*), Butkeliai (*Butkiele*), Tarailiai (*Terele*), Dapkiškiai (*Dapkiszki*), Vitkaičiai (*Witkajcie*), Lengveniai (*Łangwienajcie*) ir kt. Taip pat minima Jūros (*Jury*) upė, Užjūrio ir Šemetos girios²⁸. Iš rytų į vakarus dvaro žemės sudarė apie 18 kilometrų, o iš pietų į šiaurę – maždaug 16 kilometrų. Ties dabartine Plikiške ir Girininkais dvaro žemės rėmėsi į Prūsijos hercogystės sieną²⁹.

Po J. Radvilos mirties 1655 m. Tauragės dvaras neišliko Radvilų rankose, nors tam jis dėjo nemažai pastangų. Siekdamas išlaikyti valdas, savo dukrą Oną Mariją ištekino už pusbrolio Boguslavo Radvilos, tačiau jam mirus 1669 m. turtą paveldėjo Boguslavo ir Onos Marijos dukra Liudvika Karolina (Luise Charlotte, 1667–1695), kuri, būdama vos 14 metų, 1681 m. Brandenburgo markgrafo Frydricho Vilhelmo (Friedrich Wilhelm) iniciatyva buvo ištekinta už jo sūnaus Liudviko (Ludwig, 1666–1687)³⁰. 1688 m. Liudvika Karolina Potsdame surašytu įsipareigojimu atsisakė Tauragės valdos paveldėjimo Brandenburgo markgrafo ir Šventosios Romos imperijos kurfiurstų naudai, o 1691 m. tai buvo patvirtinta teisiniu būdu Lietuvoje.

Taip nuo XVII a. 9-ojo dešimtmečio Tauragė ilgam laikui grįžo į Brandenburgo markgrafų rankas. Šie nuo 1611 (1618) m. personaline unija buvo susaistyti su Prūsijos hercogyste, o nuo 1701 m. abi valdos tapo Prūsijos karalystės dalimi. Tauragės valda dėl viso to atsidūrė dviprasmiškoje padėtyje. Politine prasme dvaro žemės priklausė LDK, tą liudija prievolės, kurias turėjo atlikti Prūsijos karaliaus, kaip šios valdos savininkas, ir mokesčiai, kuriuos jis taip pat turėjo mokėti į Lietuvos valstybės iždą. Tačiau Prūsijos valdovas skirdavo Tauragės valdytoją ir dvaras buvo valdomas kaip vienas iš daugelio šio valdovo karališkųjų domenų. Tauragės dvaro ūkinis potencialas buvo sparčiai plėtojamas ir skatinamas. Valdytojai čia įsteigė didelį žirgyną, buvo laikomi veisliniai galvijai.

Tik 1793 m. rugsėjo 25 d. Gardine Abiejų Tautų Respublika pasirašė sutartį su Prūsija, pagal kurią Tauragės ir Seirijų dvarai buvo sukeisti su žemėmis Lenkijoje palei Prūsijos pasienį. Taip baigėsi daugiau nei šimtmetį trukęs Prūsijos administracijos laikotarpis Tauragės dvare³¹.

sitz, XX. HA, AK, F 10005). Publikacija: KINIULIS, Darius. Tauragės dvare Radvilos, Sapiegos ir karalius Jonas Sobieskis [interaktyvus], 2024-09-13, [žiūrėta 2025-03-28]. Prieitis per internetą: <<https://tauragesmuziejus.lt/taurages-dvare-radvilos-sapiegos-ir-karalius-jonas-sobieskis/>>

²⁸ Inwentarz Maiętnoŝci Taurog..., 1653. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius*, F4-(A2013)39748, I. 1–57.

²⁹ ALMONAITIS, V. *Karšuva 1...*, p. 17.

³⁰ HELLMAN, M. *Prūsijos valdymas Tauragėje...*, p. 18, 20; MAŽRIMAS, E.; BUTVILAITĖ, R. Op. cit., p. 358.

³¹ HELLMAN, M. *Prūsijos valdymas Tauragėje...*, p. 71; MISIUS, K. Op. cit., p. 74.

Kaip Prūsijos valdomos Tauragės vaizdavimo problemą matė, suvokė ir realizavo XVIII a. kartografa?

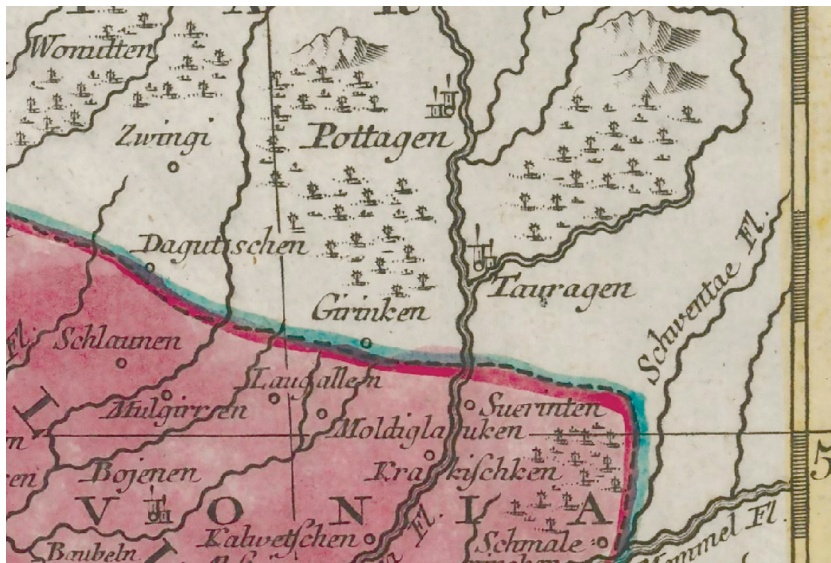
Peržiūrėjus didelį masyvą žemėlapių, išryškėjo skirtingos Tauragės valdos vaizdavimo tendencijos. Visus XVIII a. žemėlapius galima suskirstyti į keturias kategorijas: 1) žemėlapiai, kuriuose tiesiog buvo žymima Tauragės vieta kaip LDK dalis, jokiomis papildomomis priemonėmis neakcentuojant dviprasmiškos priklausomybės Prūsijai; 2) žemėlapiai, kuriuose Tauragės valdos priklausomybė Prūsijai neatsiskleidžia, LDK ir Prūsijos siena brėžiama laikantis Melno taikos metu nustatytos sienos kontūro, tačiau pavadinimai išduoda, kad yra du savarankiški dariniai – „Tauragės miestas“ ir „Tauragės valda“; 3) Žemėlapiai, kuriuose Tauragės valdos priklausomybė Prūsijos karalystei yra deklaruojama, tačiau naudojami vaizdinės išraiškos būdai nepažeidžia valstybinės sienos kontūro, aiškiai parodant, kad Tauragės pavaldumas Brandenburgo kurfiurstui nėra „valstybinio“ lygmens, kad oficialiai Tauragė lieka LDK pusėje; 4) Žemėlapiai, kuriuose Tauragės valdos priklausomybė Prūsijos karalystei yra aiškiai deklaruojama, ir nekyla abejonių, jog brėžiama sienos linija liudija jos valstybinę priklausomybę Prūsijai.

Verta atkreipti dėmesį į tai, jog Prūsijai skirtuose žemėlapiuose tikimybė rasti „Tauragės valdos“ buvimo įrodymų yra daug didesnė, nei jos ieškoti vienalaikiuose Lenkijai ir Lietuvai ar tik Lenkijai ir tik LDK skirtuose žemėlapiuose. Tačiau tai nėra absoliuti tendencija. Antai 1759 m. išleistame kartografo ir raižytojo Tobiaso Conrado Lottero Prūsijos karalystės žemėlapyje yra žymimas tik sutartinis gyvenvietės ženklas ir jį lydintis Tauragės įvardijimas³² (1 pav.). Lenkijai kartu su Prūsija bei Kuršu skirtuose žemėlapiuose taip pat aptinkame panašių sprendimų³³ (2 pav.). Tokios žymėjimo praktikos apstu ir Lenkijai bei Lietuvai dedikuotuose žemėlapiuose, pavyzdžiui, išleistuose garsaus Niurnbergo kartografo Johanno Baptisto Homanno³⁴ (3 pav.).

³² LOTTER, Tobias Conrad. *Borussiae Regnum: complectens Circulos Sambiensem, Natangiensem et Hockerlandiae, nec non Borussia Polonica, exhibens Palatinatus Culmiensem, Marienburgensem, Pomerelliae, et Varmiae Cum adiacentibus aliis Provinciis...* Augsburg, 1759. Prieitis per internetą: <<https://polona.pl/item-view/e10adf91-4026-44f2-97b2-67e856895630?page=0>>

³³ JANVIER, Jean. *LES ROYAUMES DE POLOGNE ET DE PRUSSE Avec LE DUCHÉ DE CURLANDE: Divisés en Provinces et Palatinats...* Paris, 1760. *Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skaitykla* (toliau VUB RSS), Minc. 255. Prieitis per internetą: <https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/objects/VUB01_000356335#00001>

³⁴ HOMANN, Johann Baptist. *Regni Poloniae Magnique Ducatus Lithuaniae: nova et exacta tabula ad mentem Starovolcŷ descripta...* Norimbergæ, 1715. Prieitis per internetą: <<https://rcin.org.pl/dlibra/publication/42729/edition/42289/content>>; taip pat vaizduojama ir 1705–1707 m. bei 1715–1730 m. laidų žemėlapiuose: <<https://rcin.org.pl/dlibra/publication/52889/edition/47046/content>>; <<https://rcin.org.pl/dlibra/publication/53683/edition/47048/content>>

1 pav. LOTTER, Tobias Conrad. Prūsijos karalystės žemėlapis, 1759.
Šaltinis: <https://polona.pl>

2 pav. JANVIER, Jean. Lenkijos ir Prūsijos karalystės
su Kuršo hercogyste žemėlapis, 1760.
Šaltinis: V. Mincevičiaus kolekcija, Minc. 255

3 pav. HOMANN, Johann Baptist. Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapis, 1715. Šaltinis: <https://rcin.org.pl>

Pažymėtina, kad galimai vienas pirmųjų Prūsijos karalystei skirtų žemėlapių, kuriame Tauragės pavaldomo pokyčiai jau atsiskleidžia, pasirodė 1701 m. Jį išleido minėtasis J. B. Homannas. Savo žemėlapyje jis pažymėjo pačią Tauragę (*Tauroga*) ir Tauragės valdą (*Tauragen*), tiesa, nebrėždamas jokių valdos perimetrą liudijančių ribų³⁵ (4 pav.). Kitose šio autoriaus žemėlapio laidose (5 pav.) ir kitų kartografo žemėlapuose (6 pav.) laikomasi tos pačios vaizdavimo praktikos, tačiau kartais pridamas užrašas „Herrsch[aft]“, aiškiai liudijantis, jog tai yra „Tauragės valda“³⁶.

³⁵ HOMANN, Johann Baptist. *Regnum Borussiae Gloriosae auspicijs Serenissimi et Potentissimi...* Norymberga, 1701. Prieitis per internetą: <<http://bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/show-content/publication/edition/61813?id=61813>>

³⁶ SEUTTER, Matthäus. *Borussiae Regnum sub fortissimo Tutamine et justissimo Regimine Serenissimi ac Potentissimi Principis Friderici Wilhelmi laetissimis incrementis efflorescens cum adjacentibus...* Augsburg, [1745]. Prieitis per internetą: <<https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=488>>; HOMANN, Johann Baptist. *Regnum Borussiae Gloriosae auspicijs Serenissimi et Potentissimi Prin Friderici III Primi Borussiae Regis, March et Elekt Bran inauguratum die 18 Ian A. 1701. Geographice cum vicinis Regionibus adumbratum...* Norymberga, 1760. Prieitis per internetą: <<https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=296>>

4 pav. HOMANN, Johann Baptist. Prūsijos karalystės žemėlapis, 1701.
Šaltinis: <http://bibliotekacyfrowa.eu>

5 pav. HOMANN, Johann Baptist. Prūsijos karalystės žemėlapis, 1760.
Šaltinis: <https://rcin.org.pl>

8 pav. HUTTER, Franz Xaver. Lenkijos karalystės žemėlapis, 1793.
Šaltinis: V. Mincevičiaus kolekcija, Minc. 244

autorystei priklauso projekto „Penkių pasaulio dalių vietovės“³⁹ įgyvendinimas, sukūrė daugiau nei 800 žemėlapių. Lenkijai ir Lietuvai skirtame žemėlapyje Nr. 38 ir Nr. 49 taip pat regime sprendimą brėžti Tauragės valdos ribas liudijant jos priklausomybę Prūsijai⁴⁰ (9 pav.).

Labai ryškiai ši vaizdavimo tendencija atsiskleidžia ir 1770 m. Lenkijos karalystės artillerijos kapitono Bartłomiejaus Folino parengtame bendrame Lenkijos ir Lietuvos žemėlapyje – kontrastingos skirtingų valstybių teritorijų spalvos nepalieka abejonių dėl Tauragės valdos savininko⁴¹ (10 pav.). Šis graveris bendradarbiavo su kitais garsiais to

³⁹ Visas pavadinimas – „Schauplatz der fünf Theile der Welt nach und zu Anton Friedrich Büschings grosser Erdbeschreibung“.

⁴⁰ VON REILLY, Franz Johann Joseph. Die // Königliche // REPUBLIK POLEN // mit dem // Großherzogthum // LITHAUEN // Nro. 38, Wien, 1789. VUB RSS, Minc. 104. Prieitis per internetą: <https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/objects/VUB01_000366905#00001>; VON REILLY, Franz Johann Joseph. *Des Großherzogthums LITHAUEN nordwestlicher Theil*: Nro. 49. Wien, 1789. VUB RSS, Minc. 117. Prieitis per internetą: <https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/objects/VUB01_000323522#00001>

⁴¹ FOLIN, Bartłomiej. *CARTE GÉNÉRALE et nouvelle detouttela Pologne du Grand Duché de Lithuanie et des pais Limitrophes*. Varsovie, 1770. Riksarkivet, Utländska kartor, SE/KrA/0402/29/A/007a. Prieitis per internetą: <https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/K0019913_00001#?c=&m=&s=&cv=&xywh=1485%2C769%2C2764%2C1330>; 1772 m. B. Folinas išleido atnaujintą žemėlapių versiją, tačiau joje Tauragės valdos vaizdavimas nepasikeitė, tik vaizduojamų teritorijų koloritas ne toks įspūdingai ryškus kaip ankstesniame darbe. FOLIN, Bartolomeo. *Carte générale et nouvelle de toute la Pologne du Grand Duché de Lithuanie*

9 pav. REILLY, Franz Johann Joseph. Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapis, 1789. Šaltinis: V. Mincevičiaus kolekcija, Minc. 104

meto žemėlapių leidėjais, pavyzdžiui, Giovanniu Antonio Rizzi-Zannoniu, Franzu Antonu Schraemblu, Georgu Friedrichu Uzu, todėl nestebina, kad jų išleistuose XVIII a. pabaigos žemėlapuose matome tuos pačius vaizdavimo sprendimus. Antai 1793 m., kai Prūsijos administravimo laikas Tauragėje formaliai baigėsi, bendradarbiaujant minėtam autorių kolektyvui Vienoje buvo išleistas bendras Lenkijos ir Lietuvos žemėlapis, kuriame įvykę pokyčiai dar neatsiskleidė⁴² (11 pav.). Veikiausiai informacija jų dar nebuvo pasiekusi, ir šis žemėlapis tiesiog išleistas jų rengto 1788 m. žemėlapio pagrindu⁴³.

Dalyje žemėlapių iš viso nėra jokių įvardijimų. Tačiau brėžiama linija išduoda, kad politiniu ir administraciniu lygmeniu Tauragės valda laikoma Prūsijos karalystės dalimi. Tuo galima įsitikinti pažvelgus į XVIII a. antrosios pusės prancūzų ar italų sukurtus

et des pais limitrofes renouville'e... Varsovie, 1772. Prieitis per internetą: <<https://polona.pl/item-view/e8cbfcba-eacf-41d8-ae68-c4718cdc309c?page=0>>

⁴² *Generalkarte von Polen, Litauen, und den Angrænzenden Lændern: Nach Zannoni, Folin, Uz, Pfau & c.* Wien, 1793. Prieitis per internetą: <<https://polona.pl/item-view/86e7d0a6-0f31-453e-bd05-056a947ba40e?page=0>>

⁴³ *Generalkarte von Polen, Litauen, und den Angrænzenden Lændern: nach Zannoni, Folin, Uz, Pfau & c.* Wien, 1788. Prieitis per internetą: <<https://kpbk.umk.pl/dlibra/doccontent?id=159660>>

10 pav. FOLIN, Bartłomiej. Bendras ir naujas visos Lenkijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir gretimų kraštų žemėlapis, 1770.

Šaltinis: <https://sok.riksarkivet.se>

11 pav. RIZZI-ZANNONI, Giovanni Antonio, SCHRAEMBL, Franz Anton, UZ, Georg Friedrich. Bendras Lenkijos, Lietuvos ir gretimų šalių žemėlapis, 1793.

Šaltinis: <https://polona.pl>

12 pav. TOUR, Louis Brion. Lenkijos ir Lietuvos valstybės žemėlapis, 1766.
Šaltinis: V. Mincevičiaus kolekcija, Minc. 85

Lenkijai ir Lietuvai skirtus žemėlapius, pavyzdžiui, Louiso Briono (M.) de la Touro⁴⁴ (12 pav.), Antonio Zatta'os⁴⁵ (13 pav.) ar Rigoberto Bonne⁴⁶ (14 pav.). Šie kartografai rinkosi vaizduoti santykinai nedaug duomenų, taigi Tauragės net nežymėjo. Tačiau sienos linijos kontūras neleidžia abejoti, kad informacija apie Prūsijos karalystės valdymą Tauragėje jiems tikrai buvo žinoma.

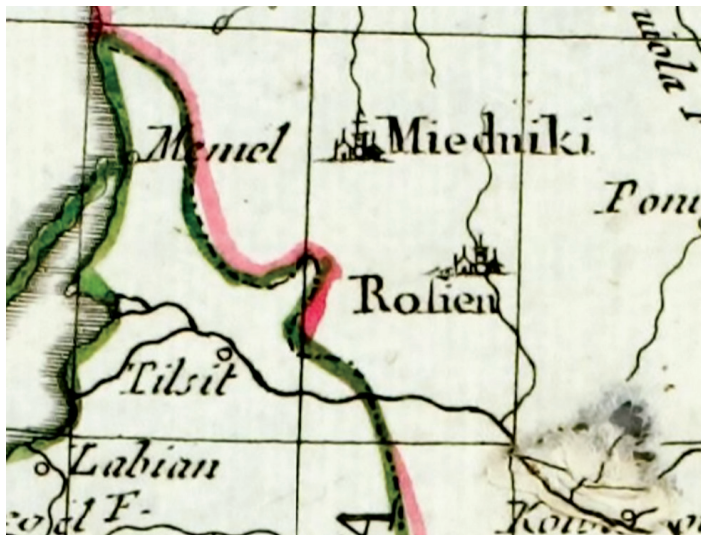
Būtina paminėti ir tuos žemėlapius, kuriuose ne tik vaizduojama Tauragės valdos priklausomybė Prūsijai, bet ir lokalizuojamos valdai priklausiusios gyvenvietės. Pavyzdžiui, kartografo Franzo Ludwigo Güssefeldo Prūsijos žemėlapyje labai preciziškai apibrėžtas valdos perimetras, įvardytas „Hersch[aft] Taurogen“, atskirai pavaizduotos Tauragės miestelio ribos ir pažymėti keturi kaimai: Visbutai (*Wisbutten*), Šaukėnai (*Schauckleinen*), Požerūnai (*Posarum*) ir Pavilkiai (*Rowillen*), t. y. dab. Girininkai⁴⁷ (15 pav.). Bene

⁴⁴ TOUR, Louis Brion. *ETATS DE POLOGNE ET DE LITHUANIE: Divisés par Palatinats et Provinces Ecclésiastiques...* Paris, 1766. *VUB RSS*, Minc. 85. Prieitis per internetą: <https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/objects/VUB01_000263339#00001>

⁴⁵ ZATTA, Antonio. *IL REGNO di POLONIA CON LE PROVINCE ora possedute dalle Tre confinanti potenze Prussia Russia e Casa d'Austria...* [Venezia], 1780. *VUB RSS*, Minc. 80. Prieitis per internetą: <https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/objects/VUB01_000319644#00001>

⁴⁶ BONNE, Rigobert. *ROYAUME DE POLOGNE, ET DUCHÉ DE LITHUANIE...* Padova, 1789. *VUB RSS*, Minc. 101. Prieitis per internetą: <https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/objects/VUB01_000321462#00001>

⁴⁷ GÜSSEFELD, Franz Ludwig. *Tabula Regni Borussiae, Borussia Orientalem exhibens...* Norimberga, 1775. Prieitis per internetą: <<https://kpbk.umk.pl/dlibra/doccontent?id=157568>>

13 pav. ZATTA, Antonio. Lenkijos karalystės žemėlapis, 1780.
Šaltinis: V. Mincevičiaus kolekcija, Minc. 80

14 pav. BONNE, Rigoberto. Lenkijos karalystės ir Lietuvos
Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapis, 1789.
Šaltinis: V. Mincevičiaus kolekcija, Minc. 101

15 pav. GÜSSEFELD, Franz Ludwig. Prūsijos karalystės žemėlapis, 1775.
Šaltinis: <https://kpsc.umk.pl>

dešimtmečiu anksčiau išleistame Jano Władysława (Johann Wladislaus) Suchodoletzo žemėlapyje taip pat regime panašų vaizdą⁴⁸ (16 pav.). Be jau minėtų objektų, šis kartografas dar pažymėjo nebeegzistuojantį Šležų (*Slesen*) kaimą ir Tauragės palivarką (*Vorwerk*).

O štai būsimą Prūsijos generolo majoro ir Glaco (šiandien Klodzko pietų Lenkijoje) gubernatoriaus Theodoro Philippo Pfau darbe regime ne tik aiškiai apibrėžtą ir įvardytą „Herrschaft Tauroggen“, bet ir lokalizuotus net 24 kaimus⁴⁹ (17 pav.). Pažymėtos šios gyvenvietės: Šaukėnai (*Schau Kleinen*), Lengveniai (*Lengwehnen*), Vitkaičiai (*Wittkaiten*), Kaupiai (*Kaupchen*), Trakšeliškiai (*Trakillen*), Dapkiškiai (*Dapkischken*), Leikiškiai (*Lellkischken*), Norkaičiai (*Nomatschen*), Galmenai (*Galminem*), Jatkančiai (*Gitnanten*), Keščiai (*Keischen*), Gurkliai (*Gurklen*), Visbutai (*Wisbitten*), Kalpokai (*Kalpoken*), Tarailiai (*Fareylen*), Pavilkiai, t. y. Girininkai (*Pawilken*), Ceikiškė (*Zekischenen*),

⁴⁸ SUCHODOLETZ, Jan Władysław. *Regnum Borussiae, Episcopatus Warmiensis, Palatinatus Mariaeburgensis et Culmensis cum territorio Dantiscano et ichnographia urbis Regiomontis...* Berlin, 1763. Prieitis per internetą: <<https://polona.pl/item-view/b7d4e678-80f1-41ff-b6f6-84c7413b4c00?page=0>>

⁴⁹ PFAU, Theodor Philipp. *Regni Poloniae, Magni Ducatus Lituaniae Nova Mappa Geographica concessu Borussiae Regis. VII...* Berlin, [1771]. Prieitis per internetą: <<https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=864>>

16 pav. SUCHODOLETZ, Jan Władysław. Prūsijos karalystės žemėlapis, 1763. Šaltinis: <https://polona.pl>

Požerūnai (*Poszeruhnen*), Maščiai (*Matschen Holl.*), Ližiai (*Holl. Lisse*), Šležai (*Slesen*), Skirgailai (*Krongay*), Baltramiejiškiai (*Baltromeuten*), Kraštinė? (*Socianer*).

Verta atkreipti dėmesį į tai, kad galima rasti žemėlapių, kuriuose nors ir žymima Tauragės valda, tačiau stengiamasi parodyti, kad jos priklausomybė Prūsijai nėra valstybinio lygmens, kad formaliai tai vis tiek yra Abiejų Tautų Respublikos dalis. Geriausiai tokią vaizdavimo tendenciją iliustruoja Johanno Friedricho Betgeno 1735 m. išleistas Prūsijos Lietuvos žemėlapis, kuriame Tauragės valdos perimetras apibrėžtas punktyrine linija. Toks sprendimas signalizuoja, kad šis teritorijos segmentas lokaliai išskirtinis, tačiau valstybinės priklausomybės atžvilgiu nėra Prūsijos pusėje⁵⁰ (18 pav.). Be kita ko, autorius pažymėjo Požerūnų palivarką (*Vorw. Pozerunen*) ir keletą kaimų: galbūt Trakininkus (*Dratern*), Girininkus (*Girinken*), Meldikviršius (*Meldiki*), galbūt Ceikiškę (*Tischky*). Tauragės valdoje autorius pažymėjo ir Stirbaitynę (*Stirbaici*), nors ji buvo už jos ribų.

⁵⁰ BETGEN, J. F. *Potentissimo BORUSSORUM REGI FRIDERICO WILHELMO... Hancce LITHUANIAM BORUSSICAM in qua loca colonijs Salisburg. ad incolendum...* Norib. [Nürnberg], 1735. VUB RSS, Minc. 311. Prieitis per internetą: <<https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/objects/990003607361008452#00001>>

Vietoje išvadų

Šiame tyrime aptarti žemėlapiai liudija, kad XVIII a. kartografai dėl jiems žinomų priešasčių rinkosi skirtingus Tauragės valdos vaizdavimo sprendimus. Netenka abejoti dėl vieno – pats faktas buvo žinomas ir stengtasi jį paminėti. Pavyko aptikti šio reiškinio vaizdavimo senuosiuose žemėlapuose dėsningumus ir juos apibūdinti.

Analizė parodė, jog Tauragės valdos žymėjimo tendencijos buvo kardinaliai skirtingos: nuo visiško fakto ignoravimo, Tauragę laikant LDK dalimi ir taip išlaikant Melno taikos sutarties pagrindu nustatytą Lietuvos ir Prūsijos sieną, iki pretenzingo sprendimo brėžti sienos liniją taip, kad Tauragė būtų parodyta Prūsijos karalystės sudėtyje. Tai akivaizdžiai liudijo neatitikimą Melno taikos pagrindu sudarytam delimitacinio dokumento turiniui.

Tik nedidelė dalis tyrinėtų pavyzdžių rodo, jog kai kurie autoriai vis dėlto stengėsi ieškoti kartografinės raiškos priemonių ir mėgino parodyti, kad 1691–1793 m. Tauragės valda politine prasme priklausė Lenkijos ir Lietuvos valstybei, o Brandenburgo markgrafas, nors teisiškai buvo šios valdos savininkas, tačiau turėjo vykdyti prievoles ir mokėti mokesčius.

Straipsnyje naudoti publikuoti šaltiniai

Delineatio Lituæ. Sud. Algimantas MUZIKEVIČIUS, Jurgita SEMENAUSKIENĖ. Vilnius, 2009.

Imago Lithuaniae: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapiai ir dokumentai iš Tomaszo Niewodniczańskiego rinkinių: parodos katalogas, 2003 09 17 – 11 28. Sud. Tomasz NIEWODNICZAŃSKI, Alma BRAZIŪNIENĖ. Vilnius, 2002.

KOZICA, Kazimierz; PEZDA, Janusz. *Dantiscum emporium totius Europae celeberrimum: Gdańsk i Bałtyk na mapach, widokach oraz dokumentach ze zbiorów Tomasz Niewodniczańskiego (Bitburg, Niemcy): katalog wystawy: Ratusz Głównego Miasta Gdańska, październik 2004 – styczeń 2005*. Gdańsk, 2004.

KOZICA, Kazimierz; PEZDA, Janusz. *Imago Poloniae: dawna Rzeczpospolita na mapach, dokumentach i starodrukach w zbiorach Tomasz Niewodniczańskiego*. Red. Tomasz NIEWODNICZAŃSKI. Warszawa, 2002.

Lietuva žemėlapuose: paroda: [Vilnius], 1999 09 26 – 1999 12 11. Sud. Aldona BIELIŪNIENĖ, Birutė KULNYTĖ, Rūta SUBATNIEKIENĖ. Vilnius, 1999 (antroji papildyta laida 2002; trečioji papildyta laida 2011).

Senieji Lietuvos žemėlapiai: iš Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinių. [Apl.] 1: *Iš Joachimo Lelewelio ir kitų rinkinių*. Sud. Alma BRAZIŪNIENĖ. Vilnius, 1999.

Senieji Lietuvos žemėlapiai: iš Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinių. [Apl.] 2: *Iš Vaclavo Dargužo kolekcijos*. Sud. Alma BRAZIŪNIENĖ. Vilnius, 1999.

Straipsnyje naudoti ankstesni tyrimai

- ALMONAITIS, Vytenis. *Karšuva 1: keliautojo po Tauragės kraštą žinynas*. Kaunas, 2004.
- ALMONAITIS, Vytenis. Kraštas XIII–XV amžiuje. In *Tauragės kraštas: istorija, kultūra, meno paminklai*. Sud. Dalia KLAJUMIENĖ. Vilnius, 2007, p. 47–70.
- ČELKIS, Tomas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Vokiečių ordino sienų samprata ir delimitaciniai procesai XIII–XVI a. *Istorijos šaltinių tyrimai*, 2014, t. 5, p. 25.
- HELLMAN, Manfred. *Die preussische Herrschaft Taugoggen in Litauen (1690–1793)*. Berlin-Dahlem, 1940.
- HELLMAN, Manfred. *Prūsijos valdymas Tauragėje, Lietuvoje (1690–1793)*. Tauragė, 2020. Prieitis per internetą: <<https://tauragesmuziejus.lt/leidiniai/prusijos-valdymas-taurageje-1690-1793/>>
- IVINSKIS, Zenonas. Kovos bruožai dėl Žemaičių ir jų sienų. *Athenaeum*, 1936, t. 6, p. 116.
- JÄGER, Eckhard. *Prussia-Karten, 1542–1810: Geschichte der kartographischen Darstellung Ostpreussens vom 16. bis zum 19. Jahrhundert: Entstehung der Karten, Kosten, Vertrieb: bibliographischer Katalog*. Weissenhorn, 1982.
- KINIULIS, Darius. Prūsiškoji Tauragės dvaro istorija [interaktyvus], 2024-09-25. Prieitis per internetą: <<https://tauragesmuziejus.lt/prusiskoji-taurages-dvaro-istorija/>>
- KINIULIS, Darius. Tauragės dvare Radvilos, Sapiegos ir karalius Jonas Sobieskis [interaktyvus], 2024-09-13. Prieitis per internetą: <<https://tauragesmuziejus.lt/taurages-dvare-radvilos-sapiegos-ir-karalius-jonas-sobieskis/>>
- KINIULIS, Darius; TAMULYNAS, Linas. Seniausi Tauragės valdų žemėlapiai iš buvusio Karaliaučiaus archyvo [interaktyvus, paskelbta 2023-08-05]. Prieitis per internetą: <<https://tauragesmuziejus.lt/seniausi-taurages-valdu-zemelapiai-is-buvusio-karaliauciaus-archyvo/>>
- MAŽRIMAS, Edmundas. Valstybinė siena Tauragės krašte 1422–1944 metais. In *Tauragės kraštas: istorija, kultūra, meno paminklai*. Sud. Dalia KLAJUMIENĖ. Vilnius, 2007, p. 97–131.
- MAŽRIMAS, Edmundas; BUTVILAITĖ, Rasa. Buvusių dvarų sodybos. In *Tauragės kraštas: istorija, kultūra, meno paminklai*. Sud. Dalia KLAJUMIENĖ. Vilnius, 2007, p. 321–373.
- MISIUS, Kazys. Iš Tauragės miesto praeities (XVI a. – XX a. pirmoji pusė). In *Tauragės kraštas: istorija, kultūra, meno paminklai*. Sud. Dalia KLAJUMIENĖ. Vilnius, 2007, p. 73–94.
- REKLAITIS, Povilas. Kleinlitauen in der Kartographie Preussens. Ein Beitrag zur Geschichte des Gebietsnamens Litauen im ehemaligen Königreich Preussen. In *Lithuania Minor. A Collection of Studies on Her History and Ethnography*. Ed. by Martynas BRAKAS. New York, 1976, pp. 67–119.
- SAVIŠČEVAS, Eugenijus. *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais*. Vilnius, 2010.
- SEIBUTYTĖ, Rasa. Kleinlitauen auf den preußischen Karten des 18. Jahrhunderts. *Annaberger Annalen*, 2007, Bd. 15, S. 89–113.

THE TAURAGĖ ESTATE IN LITHUANIA UNDER PRUSSIAN OWNERSHIP (1691–1793): THE DEPICTION OF ITS DISTINCT STATUS ON 18TH-CENTURY MAPS

Laima Bucevičiūtė

Summary

Although the border between Lithuania and Prussia established by the 1422 Treaty of Melno is considered to be one of the most stable Medieval borders in Europe, this does not mean that it was immutable. Written sources indicate that it changed slightly in the 15th and 16th centuries. However, there is no reflection of this in old cartography.

Things were different with the Tauragė estate and its surroundings. The fact that in 1691 this private estate on the border between the Grand Duchy of Lithuania and Prussia became the property of the Elector of Brandenburg, and that his ownership remained unchanged for a century until 1793, is revealed quite clearly in a number of old maps. However, as the research presented in this article shows, their authors had different perceptions of what Tauragė's century-long dependence meant, and how it should be portrayed.

These differences apparently resulted from the complicated status of Tauragė. The owners of the estate and its surroundings had changed several times since the end of the 15th century, when the Pajūris (later Tauragė) estate was established on the banks of the River Jūra. It was consequently ruled by the Kontautas, Bartoševičius and Šemeta families, but according to a purchase agreement concluded in 1601, the private estate went not to a person in Lithuania, but to the ruler of another political entity, Margrave Georg Friedrich of Brandenburg-Ansbach. His heir sold the estate in 1639, and Janusz Radziwiłł, the Voivode of Vilnius and Grand Hetman of Lithuania, purchased it in 1655. When his granddaughter married the son of Frederick William, the Margrave of Brandenburg and Elector of the Holy Roman Empire, in 1681, the Elector again brought up the question of Tauragė's affiliation. In 1691, the estate became the property of the Elector of Brandenburg, who was also Duke in Prussia (and King in Prussia from 1701). Nevertheless, as Manfred Hellmann showed in 1940, the estate still remained part of the Polish-Lithuanian Commonwealth. It was controlled by the Prussian monarch, who was thus the owner of private land in the Commonwealth and had to pay the usual taxes and duties on his land in the Commonwealth, despite the fact that he administered the Tauragė estate as a Prussian royal domain.

The article seeks to examine how this ambivalence was reflected in maps drawn up by contemporaries. The main source for the research was 18th-century maps, some of which were selected from previously published works or digital collections.

A review of a considerable number of maps reveals four approaches to the representation of the Tauragė estate. Some maps simply mark the location of Tauragė, depicting it as part of the Grand Duchy of Lithuania and making no additional effort to emphasise its ambiguous affiliation. Other maps also do not reflect the ambiguity of the Tauragė

estate, drawing the border between Lithuania and Prussia according to the Treaty of Melno. However, they embed certain information in the names, showing the existence of two separate components, the town of Tauragė and the estate of Tauragė. The third approach declares the Tauragė estate's belonging to the King of Prussia, but uses visual means of expression that remain faithful to the old border. This seems to show clearly that the fact that the Tauragė estate existed, ruled by the Elector of Brandenburg, did not mean that it ceased to be part of the Grand Duchy of Lithuania (the Polish-Lithuanian Commonwealth). Finally, the fourth approach not only shows Tauragė as belonging to the King of Prussia, but also draws the line of the border in such a way that it deviates from the old line, indicating that Tauragė was part of the Kingdom of Prussia.

It is worth noting that the probability of finding 'evidence' of the Tauragė estate on maps depicting Prussia is much higher than on contemporary maps of Poland and Lithuania, or only Poland, or only Lithuania. However, this trend should not be taken as absolute.